Кочин Володимир Володимирович
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
науковий консультант судді
Конституційного Суду України,
старший науковий співробітник
відділу приватного права та процесу
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

СУВ'ЯЗЬ ЖИТЛОВИХ ТА СІМЕЙНИХ ПРАВ У СУЧАСНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ

СК України встановлює, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (частина друга статті 3). Лише сув'язь цих ознак є необхідною для визнання певного об'єднання осіб сім'єю. Зокрема, коло членів сім'ї може варіюватися залежно від конкретних обставин, починаючи від кровних родичів (висхідних, нисхідних і бічних ліній спорідненості) та закінчуючи особами, які спільно проживають в одному будинку («під одним дахом») як члени сім'ї [2, с. 52].

Поєднання спільного проживання, спільного побуту та взаємних прав та обов'язків спричиняє особливості здійснення як суб'єктивних сімейних, так і житлових прав. Так, слід навести такі приклади правового регулювання як: неможливість набуття права на проживання та можливість виселення особи, яка поселилася у житлове приміщення іншої особи у зв'язку з реєстрацією з нею недійсного шлюбу (частина четверта статті 45 СК України); визначення у шлюбному договорі порядку користування житлом (стаття 98 СК України); влаштування дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав (стаття 167 СК України) та ін.

ЖК України також містить приписи, які мають особливості, зумовлені реалізацією сімейних прав, а саме щодо: поліпшення житлових умов (стаття 34); обліку потребуючих поліпшення житлових умов та черговості надання жилих приміщень (статті 40, 46, 46^{-1}); а також прав і обов'язків членів сім'ї власника жилого будинку (квартири) (стаття 156) та інші. Більш того, концепт житла розкривається через поняття жилого приміщення, як правило, у вигляді окремої квартири на сім'ю (стаття 31), що науково обґрунтовує М. В. Бернацький [3, с. 3].

Проблематика зв'язку житлових та сімейних прав є надзвичайно актуальною в сучасних умовах щодо належного внормування соціального захисту як громадян України, які перебувають на службі у Збройних силах та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей (частина п'ята статті 17 Конституції України), на чому наголошує Ю. О. Заіка [4, с. 468]; а також інших категорій осіб, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують житлового забезпечення, про що акцентує О. Є. Аврамова [1, с. 127].

Конституційний вимір реалізації сімейних та житлових прав знаходиться в межах права на достатній життєвий рівень кожного для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (статті 48 Основного Закону України) – мінімальний перелік потреб, задоволення яких є ґрунтом для достатнього (належного) життєвого рівня (рівня життя, гідного людини). Отже, особа не може «відокремити» себе від своєї сім'ї та «вимагати» гарантування винятково індивідуальних прав, оскільки це руйнуватиме соціальну взаємодію у сім'ї (спільний побут та взаємні права та обов'язки). «Акумулювання» житлової потреби у сім'ї дозволяє спільно здійснювати житлові права, які є невід'ємною частиною природних прав людини [6, с. 15].

У цьому контексті слід навести юридичну позицію Конституційного Суду України, висловлену в Рішенні від 29 жовтня 2024 року № 1-р/2024: «Юридичне регулювання відносин матеріального підтримання одного з подружжя має відповідати приписам Основного Закону України. Водночас заходи щодо установлення обов'язку одного з подружжя (враховуючи, що таке утримання не фінансує держава за рахунок коштів Державного бюджету України чи місцевих бюджетів) не можуть бути надмірними та такими, що дають змогу державі безпідставно втручатися у приватне (особисте) і сімейне життя подружжя» (абзац третій підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини).

Отже, держава має встановити відповідне мірило достатнього житла, що формуватиме в особи прагнення до реалізації власної житлової потреби, а також житлової потреби своєї сім'ї. Такий публічний інструмент «вмикає» приватну ініціативу. О. О. Первомайський твердить, що «надання одним із подружжя майнової допомоги іншому подружжю реалізує компенсаторну функцію приватного права та забезпечує на розумний проміжок часу для того з подружжя, який отримує таку допомогу, «*достатній рівень життя*». При цьому критерієм визначення достатності розміру майнової допомоги від одного з подружжя іншому має бути не один зі складників механізму соціального захисту особи – прожитковий

мінімум, установлений законом, а майнові статки обох із подружжя, майновий рівень їхнього шлюбного життя та інші значущі для розв'язання цього питання обставини» [5, с. 39].

ЖК України досить лаконічно встановлює норму жилої площі в Україні – 13,65 квадратного метру на одну особу (стаття 47), а також припису частини першої статті 48: «жиле приміщення надається громадянам у межах норми жилої площі, але не менше розміру, який визначається Кабінетом Міністрів України і Федерацією професійних спілок України», що спричиняє правову невизначеність у розв'язанні питання «норми жилої площі», що також пов'язано із підзаконним регулюванням: постанова Ради Міністрів Української РСР і Української Республіканської ради професійних спілок «Про затвердження Правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР» від 11 грудня 1984 р. № 470; постанова Кабінет Міністрів України «Про встановлення державних соціальних стандартів у сфері житлово-комунального обслуговування» від 6 серпня 2014 р. № 409 та інші, які безумовно потребують нормативного оновлення.

Публічний стандарт має бути орієнтиром для реалізації особою приватних житлових потреб, оскільки сформований у сім'ї спільний побут, а також права та обов'язки членів сім'ї можуть бути «нижчими» за законодавчо встановлені норми.

У цьому контексті слід навести практику Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), за якою існують складні завдання «з яким стикаються органи влади у пошуку прийнятних рішень щодо житла для циган та мандрівного населення, і визнає, що це сфера, в якій національні органи влади мають певну свободу розсуду у прийнятті та здійсненні своєї соціальної та житлової політики. Складність ситуації, хіба що, посилилася через очевидну зміну звичок циганського населення, яке залишається кочовим за духом, якщо не на фактичній чи постійній практиці. Органи влади зобов'язані приділяти особливу увагу сегменту населення, який більше нелегко визначити з точки зору кочового способу життя, що є *raison d'être* такого особливого ставлення» [рішення у справі *Connors v. the United Kingdom* від 27 травня 2004 року (заява № 66746/01), § 93].

Більш того, ЄСПЛ у рішенні у справі *Kryvitska and Kryvitskyy v. Ukraine* від 2 грудня 2010 року (заява № 30856/03) усталено розглядає концепцію «житла» як таку, що «має першочергове значення для особистості людини, самовизначення, фізичної та моральної цілісності, підтримки взаємовідносин з іншими, усталеного та безпечного місця в суспільстві» (друге речення § 44); разом з цим «судам необхідно було встановити ба-

ланс між інтересами родини заявників із двома неповнолітніми дітьми, які тривалий час були наймачами квартири, та фінансовими інтересами держави в одержанні максимального доходу від продажу квартири, набутої як майно померлої особи, у якої немає спадкоємців ні за законом, ні за заповітом (перше речення § 50).

Єдність ознак сім'ї, встановлених законом, дозволяє ідентифікувати об'єднання осіб як сім'ю та слугує підставою для виникнення спільних житлових прав. Сімейний статус особи безпосередньо впливає на зміст і спосіб здійснення суб'єктивних житлових прав, відповідно до особливостей регулювання СК та ЖК України. Сув'язь житлових та сімейних прав спричиняє потребу їх спільного наукового дослідження, оскільки житло за своєю природою орієнтоване на сімейне, а не виключно індивідуальне проживання. Відсутність оновленого та прозорого публічного стандарту достатнього (належного) житла створює правову невизначеність, що ускладнює реалізацію як суб'єктивних житлових, так і сімейних прав. Чинні приписи актів права щодо жилих норм мають застарілий характер і потребують нормативного перегляду з урахуванням сучасних соціальних реалій та складу сім'ї. Житло має ключове значення у сучасному правопорядку для здійснення сімейного життя, а втручання держави у житлові відносини повинно супроводжуватися пошуком справедливого балансу між публічними інтересами та інтересами сім'ї, зокрема їх способу впорядкування побуту, взаємних прав та обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Аврамова О. Є. Поняття та види житлового забезпечення. *Приватне право і підприємництво*. 2025. №25. С. 122–128.
2. Баранова Л. М., Борисова В. І., Жилінкова І. В., та ін. Сімейне право: підручник. За ред.: Борисова В. І., Жилінкова І. В. 3-е вид. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
3. Бернацький М. В. Житло як об'єкт права власності: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2016. 20 с.
4. Заіка Ю. Захист житлових прав членів сім'ї загиблих військовослужбовців. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. №10(40).
5. Окрема думка (збіжна) судді Конституційного Суду України Олега Первомайського у справі за конституційним поданням Верховного Суду про відповідність Конституції України (конституційність) частини четвертої статті 75 Сімейного кодексу України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2024. №6. С. 37–40.

6. Правові засади реформування житлового законодавства України в сучасних умовах. Монографія. За ред.: Галянтич М. К. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 298 с.

Маслова-Юрченко Катерина Олександрівна
кандидат юридичних наук, асистентка кафедри
цивільно-правової політики, права
інтелектуальної власності та інновацій
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Кріпак Роман Олександрович
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
курсант 2 курсу 3 групи
Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Кредитні зобов'язання є однією з ключових інституцій цивільного права та водночас важливою складовою сучасного цивільного обороту, оскільки саме через кредитні правовідносини реалізується значна частина майнових інтересів фізичних осіб у сфері споживання, підприємництва та соціального забезпечення. В умовах дії особливого періоду та повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України питання виконання кредитних зобов'язань військовослужбовцями набуло не лише правової, а й виразної соціальної значущості. Держава, з одного боку, зацікавлена у стабільності фінансової системи та дотриманні принципу обов'язковості договору, а з іншого – зобов'язана забезпечити належний рівень соціального захисту осіб, які виконують конституційний обов'язок із захисту суверенітету та територіальної цілісності України.

Специфіка проходження військової служби в умовах воєнного стану об'єктивно впливає на можливість військовослужбовців виконувати ци-